

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

נכרי או קטן שבאו לכבות הדליקה

(קכ"א א') **משנה:** נכרי שבא לכבות, אין אומרים לו כבה (שאמירה לנכרי שבות), ואל תכבה (אין צורך למחות בידו), מפני שאין שביתתו עליהן (אין ישראל מזהר על שביתת גוי שאינו עבדו).¹

אמר רבי אמי: בדליקה התירו לומר: כל המכבה אינו מפסיד (ברמז. ונחשב שעשה מעצמו).

(המשך **משנה**): אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו (אלא מוחין בידו), מפני ששביתתו עליהן.

שמעת מינה קטן אוכל נבלות, בית דין מצווין עליו להפרישו (ויקשה על החולקים)!

(ומתיר) בקטן העושה לדעת אביו (שיודע להבחין שכיבוי זה נוח לאביו, ועושה בשבילו. והוא ליה כמי שצוהו אביו לעשותו).²

(ומקשה) דכוותה גבי נכרי דקא עביד לדעתיה דישראל מי שרי?!

(ומתיר) נכרי לדעתיה דנפשיה עביד (אפילו כשיודע שנוח לישראל, להנאת עצמו מתכוין).³

שיטות הראשונים

בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד: כתב **הרא"ש** שנראה שיכול לקרוא לנכרי. וכשיבוא הנכרי, ממילא יכבה.⁴ וכן פסק **השו"ע**.⁵

הפסד ממוני אחר: כתב **הרשב"א** בתשובה דסחורה הנפסדת בספינה על ידי גשמים, אסור לומר לגוי להוציאה. שלא התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד, אלא בדליקה. וכן דעת **בעל התרומה וסמ"ג**. ודעת **הרא"ש** בשם **בה"ג** שאין חילוק בין דליקה לשאר איסורי שבת. **והשו"ע** סתם **כהרא"ש**. ובשם יש מי שאומר **כרשב"א**. ובמקום

1. כתב המשנ"ב (שלד, כה, ס"ק סא) דגוי אדעתא דנפשיה קעביד. ואפילו יודע שנוח לו לישראל, הוא להנאת עצמו מתכוין שיודע שלא יפסיד. אבל בסימן רע"ו, בהדלקת נר, כשהדליק בשביל ישראל שגוף הישראל נהנה ממנו, לא אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד ואסור להשתמש לאורה.

2. רשב"א. וכתב שאפילו לשיטתו שסובר למסקנת הסוגיא ביבמות שאין ב"ד מצווים להפרישו אפילו בדאורייתא, ובאיסורי דרבנן ספינן ליה אפילו בידיים, הא לא קשיא, דכיוון שעביד לצורך אביו ולא לצרכו, אסור. **והרי"ף והרא"ש** השמיטו הא דאקשי שמע מינה קטן אוכל נבלות בית דין מצווין להפרישו, ומאי דאוקי רבי יוחנן בעושה על דעת אביו. וראה מה שתירץ הב"י (או"ח שלד, כה, או"ח שמג, א).

3. אמנם כשאומר לו בפירוש, אסור עכ"פ. כמבואר במשנה שרק ברמז מותר.

4. דהשתא שרי למימר ליה כל המכבה אינו מפסיד, קריאתו מיבעיא?!

5. או"ח שלד, כו. וכתב המשנ"ב (ס"ק סח-סט) אפילו הוא שכירו המושכר לו לזמן. אבל אסור לומר לגוי לכבות לכו"ע. דכיון שאדם בהול על ממונו, חיישינן דאי שרית ליה אתי לכבויה הוא בעצמו (זולת בכתבי הקודש מותר לומר לגוי לכבות מפני בזיון כתבי הקודש). ומה שהתירו לומר, היינו משום אותה סברא, דמתוך שאדם בהול על ממונו, אי לא שרית ליה אפילו בלשון זה אתי לכבויה בעצמו. וכן לענין שאר היזק, אתי לתקן בעצמו. אבל לענין שאר כל מלאכות של שבת, אסור לומר כל העושה מלאכה זו אינו מפסיד כדי שישמעו גויים ויבואו.

6. או"ח שז, יט. וכתב המג"א (ס"ק כז) בשם הלבוש: והמיקל לא הפסיד. וכן פסק המשנ"ב (שז, ס"ק עא).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אחר⁷ סתם כרא"ש בלבד.

האכלת דבר איסור לקטן בידיים: דעת הרמב"ם⁸, ריטב"א, ומרדכי, שגם דבר האסור מדברי סופרים אסור להאכיל לקטן בידיים, או לומר לו לאוכלו. **והרשב"א** כתב: ומיהו משמע לי דבאיסורין של דבריהם מותר לומר לקטן לאכול בפירוש. דקיי"ל דאף בשל תורה אין בית דין מצווין להפרישו, ובשל דבריהם מתירים בו דרגה אחת יותר, ומתירים בו אפילו לומר לו לאכול. וכן כתבו רי"ד ור"ן. **והשו"ע**⁹ פסק **כרמב"ם**¹⁰.

כיבוי דליקה מפני הפסד ממון: כתב **המרדכי** שיש **מרבותיו** שאמרו שלדידן דקיי"ל כרבי שמעון הפוסט מלאכה שאינה צריכה לגופה (וכל כיבוי חוץ מלעשות פחמין הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה), שרי לכבות אפילו בשבת משום איבוד ממון¹¹. והוי כמו מפס מורסא (שבת ק"ז א') דלרבי שמעון שרי משום צערא. **ודחה דבריהם**, וכתב דלאו מילתא היא, דמפס מורסא צערא דגופיה הוא. וכן כתב בשם **רבינו יואל** לאסור¹². וכן פסק **הרמ"א**¹³.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן שלד)

כה. נכרי שפא לכבות אין צריך למחות בידו, אבל קטן שפא לכבות צריך למחות בידו.
כו. יכול לומר בפני גוי: כל המכבה אינו מפסיד; אף אם אינו מזמן כאן, יכול לקרותו שפא, אף על פי שודאי יכבה כשפא. וכן כל פיוצא בזה בהזק הבא פתאם, כגון אם נתרועעה חבית של יין, יכול לקרא גוי אף על פי שודאי יתקננה כשפא.

7. או"ח שלד, כו.

8. טור וב"י או"ח שמג"א. כתב הרמב"ם (הל' שבת כד, יא): "קטן שפעשה בשבת דבר שהוא משום שבות, כגון שתלש מעצץ שפא אינו נקוב או טלטל בפךמלית - אין בית דין מצווין להפרישו; וכן אם הניחו אביו - אין ממחין בידו". וצ"ב למה כתב הרמב"ם שבות דרבנן, הלא אפילו באיסור דאורייתא אין ב"ד מצווים להפרישו, כמו שפסק הוא בעצמו בהל' מאכלות אסורות (יז, כז). עיי"ש כס"מ.

9. או"ח שמג"א. וכתב המשנ"ב (ס"ק ד) ואפילו התינוק אינו בר הבנה כלל. ודבר זה הוא אסור מן התורה וילפינן לה מדכתיב בשרצים לא תאכלום וקרא יתירא הוא וקבלו חז"ל דרצה לומר, לא תאכלום לקטנים (וכן לגבי דם וטומאת כהנים איתא ילפותא). עוד כתב (ס"ק ה) ולומר לגוי שיתן דבר איסור לתינוק גם כן אסור וכמו בכל איסורין. ואם התינוק צריך לכך כגון שהוא קצת חולה מותר לומר לגוי להאכיל אותם אפילו בדבר שהוא אסור מן התורה.

10. או"ח שמג"א. אמנם בתשובה כתב הרשב"א, שאמר כן להלכה ולא למעשה. מקורות - **האוסרים**: רמב"ם (הל' מאכלות אסורות יז, כז) וכ"כ בחידושי הריטב"א (יבמות ק"ד ב', ועירובין ל' ב'), ושכן דעת מורו (יבמות ק"ד ב'). לכאורה כוונתו למורו הרא"ה. ראה הערות המהדיר מהד' מה"ק. וכ"כ מרדכי (ר"ה ל"ג א'). וכן משמע במרדכי שבת ס' שסט. אמנם המרדכי פ"ק דשבת, ס' רכב, כתב כשתינוק מביא המפתח עמו מותר ליקח המפתח ולפתוח הפתח וכו' וראה ט"ז, או"ח שמו"ג, סק"ו שהבין בדעתו שמותר לטלטל מפתח ע"י קטן בכרמלית. וצ"ב) וכן דעת תוספות (ר"ה ל"ג א', סוף ד"ה תניא). **המתירים**: הרשב"א בחידושו (יבמות ק"ד א'; שבת קנ"ג א'; שו"ת ח"א ס' צב). רי"ד (בתוספותיו, יבמות ק"ד א'). ור"ן בהל' הרי"ף (רפ"ח דיומא, דיבור ראשון, ור"פ מי שהחשיר, ד"ה איכא דאמרי) וסובר כן למעשה. והמאירי (כאן וביבמות) הביא שתי הדעות.

11. והא דמשמע בביצה (כ"ב א') ובכמה דוכתי בפרק כל כתבי, דבשבת אסור לכבות משום איבוד ממון, היינו אליבא דרבי יהודה דמחייב אמלאכה שאינה צריכה לגופה. ואנן קיימא לן כרבי שמעון דפוסט כל מלאכה שאינה צריכה לגופה.

12. ובשם רבינו יואל כתב להוכיח לאיסור, דהא רבי יוסי סבירא ליה כר"ש, לדברי רבי יוחנן פרק במה מדליקין (ל"א ב'), ואפילו הכי קאמר רבי יוסי פרק כל כתבי (ק"כ א') דגרם כיבוי אסור. ב"י או"ח שלד, כו.

13. או"ח שלד, כו.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הגה: וכל הדינים הנזכרים בדיני הדלקה הני מלי בימיהם, אבל בזמן הזה אותם השרוים בין גויים והיא חשש סכנת נפשות, כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל שמותר לכבות דלקה בשבת משום דיש בה סכנת נפשות והזריז הרי זה משבח. ומכל מקום הכל לפי הענין, דאם היו בטוחים ודאי שלא יהיה להם סכנה בדבר, אסור לכבות; אבל בחשש סכנת ספק מותר לכבות אפלו הדלקה בביתו של גוי, וכן נוהגין (תרוומת הדשן סימן נ"ח והגהות אשרי פרק מי שהוציאוהו בשם אור זרוע);

ודוקא לכבות הדלקה דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ויש סכנה אם לא יכבה, אבל אסור לחלל שבת כדי להציל (ממון). ואם עבר וחלל צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי, ולא ישתה יין ולא יאכל בשר, ויתן במקום חטאת י"ח פשיטתים לצדקה; ואם ירצה לפדות התענית, יתן בעד כל יום שנים עשר פשיטתים (לצדקה) (פסקי מהרא"י סימן ט'). ועין בטור יורה דעה מהלכות נדה סימן קפ"ה.

(או"ח, הלכות שבת, סימן שז)

יט. סחורה הנפסדת בשבת על ידי גשמים או דבר אחר; או אי איתי בדקא (פי' נחל או אגם מים) דמיא ומפסיד ממון; או שנתרועעה חבית של יין והולך לאבוד; מותר לקרות גוי, אף על פי שודאי יודע שהגוי יציל הממון (ולכסות סחורה או פרות או דבר אחר מפני הגשמים ע"ל סי' של"ח סעיף ז'). וכן מותר לומר לגוי: כל המציל אינו מפסיד, כמו בדלקה שהתירו לומר: כל המכבה אינו מפסיד; ויש מי שאומר שלא התירו אלא בדלקה דוקא. וע"ל סי' של"ה (של"ד ושל"ו ס"ט).

(או"ח, הלכות שבת, סימן שמג)

א. קטן אוכל נבלות, אין בית דין מצוין להפרישו, אבל אביו מצוה לגער בו להפרישו מאסור דאורייתא; ולהאכילו בידים, אסור אפלו דברים שאסורים מדברי סופרים; וכן אסור להרגילו בחלול שבת ומועד ואפלו בדברים שהם משום שבות.

הגה: ויש אומרים דכל זה בקטן דלא הגיע לחנופה, אבל הגיע לחנופה צריכים להפרישו (תוס' פרק כ"כ). ויש אומרים דלא שיה חנוף לבית דין, אלא לאב בלבד (בית יוסף), וקטן שהכה לאביו או עבר שאר עברות בקטנותו, אף על פי שאינו צריך תשובה כשיגדל, מכל מקום טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, אף על פי שעבר קדם שנעשה בו ענשין (פסקי מהרא"י סי' ס"ב).

מניעת היזק בשבת

(קכ"א א') **משנה:** כופין קערה (של חרס) על גבי הנר בשביל שלא תאחוז (האש) בקורה (של הבית), ועל צואה של קטן, ועל עקרב שלא תישך. אמר רבי יהודה: מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב (בעקרב שלא רץ אחריו), ואמר חוששני לו מחטאת.

(ומקשה) צואה של קטן, והלא היא עצמה מוכנת לכלבים!

(ומסיק) אימא על צואה של תרנגולים מפני קטן (שלא יתלכלך מהצואה).

(ומקשה) ותיפוק ליה דהוי גרף של רעי! וכי תימא גרף של רעי אגב מנא אין, איהו גופיה לא (מטלטלים), והא הוא עכבר דאישתכח באיספרמקי (בשמים) דרב אשי, ואמר להו נקוטו בצוציתיה (בזנבו) ואפקוה!

(ומתרץ) באשפה שבחצר (דלא רמי קמיהו, ולא גרף של רעי הוא).

(קכ"א ב') **תניא:** חמישה נהרגין בשבת, ואלו הן: זבוב שבארץ מצרים, וצירעה שבנינוה, ועקרב שבחדייב, ונחש שבארץ ישראל, וכלב שוטה בכל מקום.

(ואמרינן דאתי) כרבי שמעון (הסובר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, ואסור רק מדרבנן), והני הוא דשרי (גם כשאין פיקוח נפש, שסתם הורגים הם), אחריני לא. ואם רצים אחריו, מותר להרוג אף שאר מזיקים, לדברי הכל.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אמר רב יהודה: רוק דורסו לפי תומו. ואמר רב ששת: נחש דורסו לפי תומו. ואמר רב קטינא: עקרב דורסו לפי תומו.

שיטות הראשונים

אלו מזיקים אפשר להרוג בשבת: דעת רש"י, רי"ף, ורא"ש, שחמישה מזיקים נהרגים אפילו כשאין רצים אחריו לפי רבי שמעון. ודעת הרמב"ם, שגם לרבי יהודה מותר להורגם (ומשמע מדבריו שהוא הדין לשאר חיות שנושכין וממיתין). ושאר כל המזיקין, אם היו רצין אחריו, מותר להורגן לדברי הכל. וכתב המרדכי, דשאר מזיקין שאין בהם סכנה, לדעת רבי שמעון מותר להורגן ברצין אחריו משום צער, אף לכתחילה¹⁴. והשו"ע¹⁵ פסק כרמב"ם.

רוק ונחש דורסו לפי תומו: רש"י כתב: אין צריך להישמט ממנו, אלא דורכו והולך, ואם מת בדריכתו ימות, הואיל ולא נתכוין. דדבר שאין מתכוין לרבי יהודה מדרבנן הוא, ולעניין מזיקין לא גזרו¹⁶. והרמב"ן והרשב"א פירשו שדורסו ואפילו במתכוין, אלא שהוא עושה לפי תומו שמראה עצמו כאילו אינו מתכוון. ומשום דקיי"ל כרבי שמעון במלאכה שאינה צריכה לגופה (וצ"ל שלא גזרו לאסור עכ"פ מדרבנן, ברוק משום מאיסותא, ובנחש ועקרב משום שמזיקים). והשו"ע¹⁷ פסק לגבי דריסת נחש כהרמב"ן ורשב"א, ולגבי דריסת רוק פסק כרש"י¹⁸.

כופין על צואה: דעת הרי"ף ורא"ש שצואה של בני אדם מותר לטלטל גם כשהיא בחצר אחרת, משום שראויה לכלבים. והרמב"ם (הל' שבת כו, ג) כתב שצואה בחצר אחרת, כופין עליה כלי, כדי שלא ייצא הקטן ויתלכלך בה. וכן פסק השו"ע¹⁹.

14. מידי דהוה אמפס מורסא (ק"ז א'), וכיבוי גחלת שלא יזיקו (מ"ב א').

15. או"ח שטז, ביאר המשנ"ב (ס"ק מו, ע"פ הב"י), לדעת הרמב"ם דמחייב במלאכה שאין צריך לגופה, צריך לומר דהכי קאמר (ושאר מזיקים) שאין ממיתין ודאי אלא הוא ספק פקוח נפש, ולכן ברצין אחריו איכא חשש סכנתא ושרי. מיהו לדידן דסבירא לן מלאכה שאין צריכה לגופה מדרבנן הוא דאסירא, אף שאין ספק פקוח נפש כלל שרי, משום צערא בעלמא כדי שלא יזק. ודוקא אלו וכל כי האי גוונא שמזיקין הן בטבען ונשיכתן עוקצת, אלא שאין דרכן להמית בזה המקום; משא"כ פרעוש דלעיל וכל רמשים קטנים כהאי גוונא, דאף ע"י עקיצתן ליכא צער כולי האי, בהני אסור להורגן אף כשהם עוקצין אותו, אלא יבריחם מעליו. מקורות - רי"ף (מה) ב בדפיו). רמב"ם (הל' שבת יא, ד; יכה). רא"ש (סי' יא).

16. וכל שכן לרבי שמעון הסובר דבר שאינו מתכוין מותר, וקיימא לן כוותיה. ולכאורה העמיד רש"י כרבי יהודה, שכן לפי רש"י מדובר בדבר שאינו מתכוין, ואם כן לרבי שמעון לאו דווקא נחש ועקרב, אלא כל דבר מותר לעשות כשאינו מתכוין.

17. או"ח שטז, (על פי ביאור הגר"א, ודלא כבאר הגולה). וכתב המשנ"ב (ס"ק מו) לדעת הרמב"ם דמחייב במלאכה שאין צריך לגופה, צריך לומר דהכי קאמר שאין ממיתין ודאי אלא הוא ספק פקוח נפש ולכן ברצין אחריו איכא חשש סכנתא ושרי. מיהו לדידן דסבירא לן מלאכה שאין צריכה לגופה מדרבנן הוא דאסירא, אף שאין ספק פקוח נפש כלל שרי, משום צערא בעלמא כדי שלא יזק. ודוקא אלו וכל כי האי גוונא שמזיקין הן בטבען ונשיכתן עוקצת אלא שאין דרכן להמית בזה המקום, משא"כ פרעוש וכל רמשים קטנים כהאי גוונא דאף ע"י עקיצתן ליכא צער כולי האי, בהני אסור להורגן אף כשהם עוקצין אותו אלא יבריחם מעליו. ב"י.

18. או"ח שטז, יא. וכתב בביאור הגר"א (ס"ק כו) שאע"פ שמשמע מכל המפרשים שרוק ונחש דין אחד להם, לא רצה הב"י לפסוק כדבריהם שגם ברוק יהיה מותר גם כשמכוין למרח, כיון שאינו אלא משום מאיסותא. וביאר המשנ"ב (ס"ק נ) דלפעמים ממרח ואיכא למיחש שמא ישכח ויכוין וישוה גומות, והכא שרי משום מאיסותא. וזה דלא כט"ז (ס"ק י) שכתב דאפילו פסיק רישיה שרי בזה, דלא ניחא ליה. עוד כתב המשנ"ב (ס"ק מט) דעל גבי ריצפה תליא בפלוגתא גבי כיבוד הבית (ראה או"ח שלזב). ועל גבי ספסל לכולי עלמא שרי, דלא שייך בזה אשוויי גומות. ומשום מירוח גופא ליכא למיסר, דלא שייך מירוח אלא כשממרח איזה דבר על גבי חבירו וכונתו שיתמרח; אבל כאן רוצה שיהיה נבלע.

19. או"ח שח, לד. ע"פ ביאור הגר"א. ודלא כמש"כ הר"ן בדעת הרי"ף, ודלא כב"י.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן שטז)

י. כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי, נהרגים בשבת אפלו אין רצין אחריו; ושאר מזיקין, כגון: נחש ועקרב מקום שאינם ממיתין, אם רצין אחריו, מתר להרגם; ואם לאו, אסור. אבל מתר לדרסם לפי תמו, ואפלו במתכונן אלא שמראה עצמו כאילו אינו מכונן.
יא. לא ישפוש ברגלו רק על גבי קרקע, משום משוה גומות, אבל מתר לדרסו לפי תמו שאינו מתכונן למרח ולהשוות גומות; ואף על גב דממילא ממרח הוא, כי לא מכונן שרי, משום מאיסותא.

(או"ח, הלכות שבת, סימן שח)

לד. כל דבר מטנף, כגון: רעי וקיא וצואה, בין של אדם בין של תרנגולים וכיוצא בהם, אם היו בחצר שיושבים בה, מתר להוציאם לאשפה או לבית הכסא, ואפלו בלא כלי; ואם היו בחצר שאינו דר שם, אסור להוציאם. ואם ירא מפני התינוק שלא יתלכלך בה, מתר לכפות עליה כלי.
לה. אף על פי שמתר להוציא גרף של רעי ועביט של מי רגלים, אסור להחזירם, אלא אם כן נתן לתוכם מים.
לו. אין עושים גרף של רעי לכתחלה, דהינו להביא דבר שעתידי למאס כדי להוציאו לכשימאס; ואם עבר ועשאו, מתר להוציאו.
לז. במקום דאכא פסידא, מתר להכניס מטתו אצל גרף של רעי ולקבע ישיבתו שם, כדי להוציאו.